

Representantforslag S
(2017–2018)

fra stortingsrepresentantene Fredde André Øvstegård

Dokument 8: S (2017–2018)

Om et femårig nasjonalt bibliotekløft

Bakgrunn

Bibliotekene er blodårene i det kulturelle systemet. De gjør kunnskap, litteratur og kultur tilgjengelig for alle grupper i samfunnet, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skillelinjer. Bibliotekene er også en viktig møteplass i lokalsamfunnet. I en tid der nærtilbud bygges ned, og informasjonstilbudet er enormt, tilbyr bibliotekene kvalitetssikret informasjon, kurs, debatt og innhold.

I lov om folkebibliotek sin målsetting fremheves det at folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, at de skal drive aktiv formidling, at de skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt, og at de skal legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet. Videre står det at de skal stille sine tjenester gratis til disposisjon for alle som bor i landet.

Samlet gjør dette bibliotekene til en grunnstein i demokratiet. Da Enger-utvalget la fram sine konklusjoner i 2013, slo de fast at det var det lokale kulturlivet som trengte et løft, og trakk særlig fram bibliotekene. Siden den gang er det satset spesifikt på å utvikle bibliotekene som debatt- og litteraturhus, men det har samtidig vært en nedgang i antall bibliotekenheter og den store satsingen på bibliotek i kommunene er uteblitt. Det er derfor et behov for et løft for bibliotekene, der det settes av nok midler til grunnbemanning og drift samtidig som fortsetter å utvikle bibliotekene i lys av nye regioner og ny teknologi.

Bruk av bibliotekene

Bibliotekene er i stadig utvikling, og tilpasser seg samfunnet og behovet i befolkningen. Det gjenspeiles i svært fornøyde brukere. Difi, som årlig måler brukernes fornøydhet i ulike tjenester, har i en rekke år kunnet vise til at biblioteksbrukerne er de mest fornøyde. I 2017 var skåren 88 poeng av 100. Det de særlig skårer høyt på er serviceytelsen (91 av 100 poeng).

(<https://www.difi.no/rapporter-og-statistikk/undersokelser/innbyggerundersokelsen-2017/hva-mener-brukerne>)

I 2015 ble det gjennomført en landsomfattende undersøkelse om folks bruk av bibliotek publisert av SSB (<https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/attachment/235448?ts=14efd8429f0>). Den viser blant annet til at bruken av bibliotek har endret seg fra tidligere – det var langt flere i 2015 som oppga at de hadde benyttet biblioteket til å gjøre andre ting enn å låne bøker, men også til å delta på debatt, kurs eller for å se en utstilling. Dette gjelder særlig for den eldre delen av befolkningen. Rapporten viser også til at to tredjedeler av barn og unge har vært på et bibliotek siste år. Videre viser rapporten til at nærhet til et bibliotek er avgjørende for at tjenesten blir tatt i bruk.

I rapporten vises det videre til at innvandrerbefolkningen benytter bibliotekene omtrent like mye som de ikke har innvandrerbakgrunn, samtidig som det finnes flere hyppige bibliotekbrukere blant personer med innvandrerbakgrunn enn i resten av befolkningen. I denne gruppen hadde nesten fire av ti (37 prosent) av dem som hadde besøkt biblioteket det siste året vært på ti besøk eller mer.

Bibliotek til alle

I formålsparagrafen til folkebibliotekloven legges det vekt på at biblioteket skal være tilgjengelig for alle. Det er også det som gjør biblioteket til en så sentral representant for grunnleggende verdier i demokratiet og i velferdsstaten: alle skal ha den samme tilgangen på informasjon, kunnskap og litteratur. Bibliotekene tilbyr tilgang på alle disse ressursene, med veiledning og tilpasning til den enkelte bruker. Derfor er det

avgjørende både å se på hvor mange som har tilgang på et bibliotek og hvor store ressurser det enkelte bibliotek har til rådighet.

Halvparten av befolkningen mener det er svært viktig å ha et godt folkebibliotek i kommunen, og kun en av ti mener at det ikke er viktig. Rapporten SSB utga i 2015 viser til at nesten alle biblioteksbrukere bruker biblioteket i sin hjemkommune, og at de viser til nærhet til bibliotek som avgjørende for at de benytter seg av tjenesten.

Likevel har antall biblioteksenheter gått ned med 92 fra 2010 da vi hadde 768 enheter, til 676 i 2016. Forslagsstillerne mener at utviklingen bør gå motsatt vei, og at både antall enheter og realutgifter per innbygger bør øke. Det bør derfor øremerkes midler over statsbudsjettet over en femårsperiode slik at kommunene får mulighet til å sikre et godt bibliotektilbud til alle innbyggere.

I dag reguleres antall biblioteksenheter svært svakt gjennom Folkebibliotekloven, der det slås fast at alle kommuner må ha minst et bibliotek. Svært mange kommuner har mer enn dette. En sammenslåing av kommuner vil ha påvirkning på bibliotektilbudet. For enkelte enheter vil det bety at de får ta del i et større og mer effektivt samarbeid, og bibliotek som i dag operer på egenhånd vil kunne få delta i et større fellesskap. Flere har likevel hevdet bekymring for at sammenslåing av kommuner også kan føre til at kommuner velger å legge ned bibliotektilbud. I en strategi som ser på videre utvikling av biblioteksektoren, bør det å hindre reduksjon i antall biblioteksenheter være en del av mandatet.

En biblioteksenhet kan også være et mobilt bibliotek. Også disse har utviklet seg sterkt de senere årene, og en bibliotekbuss kan i dag tilby både et makerspace for ungdom og et tradisjonelt utlån av bøker. Mobile bibliotek kan sikre nærhet for mange i store kommuner med spredt bosetning, og således være viktig for å sikre at alle får et bibliotektilbud. I 1995 fantes det 55 mobile bibliotek i Norge, med over 300 000 årlige besøkende. Etter 2000 falt det øremerkede driftstilskuddet bort, og det er i dag bare 18 bibliotekbusser og en bibliotekbåt igjen. Til sammenligning var det i Finland i 2013

hele 147 bokbussar i drift. En strategi for bibliotekene bør se på om det igjen bør åpnes for driftstilskudd til mobile bibliotek.

Utvikling og nyskaping

I 2014 fikk folkebibliotekene inn i formålsparagrafen at de også skal legge til rett til debatt og arrangementer, noe som har ført til en dobling av antall arrangementer fra 2015 til 2016. Samtidig har ny teknologi ført til at bibliotekene kan ha meråpent (åpent utenfor betjent tid), og at bibliotekarene i den betjente tiden kan bruke mer av tiden på å veilede og legge til rette. Flere bibliotek har også fått tilpasset sine bygg til å være møteplasser og til arrangementer. Det er stor vilje til endring og utvikling i norske folkebibliotek, og mange benyttet seg av de mulighetene som kom som følge av regjeringens Nasjonal Bibliotekstrategi 2015-2018

([https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nasjonal-bibliotekstrategi-skal-stimulere-utviklingen-av-norske-bibliotek/id2429327/.](https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nasjonal-bibliotekstrategi-skal-stimulere-utviklingen-av-norske-bibliotek/id2429327/))

Denne utviklingen bør videreføres i en ny strategi. Nasjonalbiblioteket har vært en viktig for å sette i gang nyskaping og legge til rette for nye satsinger.

Nasjonalbiblioteket bør fortsatt sørge for at nye, nasjonale ideer løftes og settes ut i livet. Samtidig bør man i en ny strategi se på hvordan regionleddene kan få et større, langsiktig ansvar for lokal bibliotekutvikling.

Lesing og litteratur

I 2019 vil vi se en storstilt feiring av boka og litteraturen. Norge er hovedland under bokmessa i Frankfurt, og Nasjonalbiblioteket har pekt ut 2019 til nasjonalt bokår. Gjennom Norge som gjesteland i Frankfurt er det satset betydelig med midler både over statsbudsjettet og fra bokbransjen selv. Målet med satsingen er ikke bare at norsk litteratur skal få et større marked i utlandet, men også at dette skal føre til større interesse og engasjement for lesing og litteratur i Norge. Forslagstillerne mener derfor at 2019 er et svært godt år for å lansere et nasjonalt bibliotekløft.

Det bør være et mål at en stor andel av befolkningen leser på fritiden. Både fordi både fag- og skjønnlitteratur gir verdifull innsikt og kan være en glede i seg selv, men også fordi det ikke uventet er en sammenheng mellom det å lese på fritiden og å være en sterk leser. Dette ser man blant annet i PISA-undersøkelsen i 2009 der man så spesielt på leseferdigheter blant elever, og hvor mye de leste på fritiden.

(https://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/internasjonale_undersokelser/pisa_2009/5/pisa_kortrapport.pdf). Sterke lesere gjennomfører i større grad utdanning, gjør det bedre på arbeidsmarkedet og faller i mindre grad utenfor samfunnet. Sterke lesere er også sterke skrivere, og bidrar til å utvikle språket, og evner i større grad å uttrykke sine ønsker, meninger og behov. Å stimulere til interesse for lesing og å få flere til å lese har med andre ord svært mange positive sideeffekter. På den ene siden fører de til at vi får flere stemmer og et mer mangfoldig ytringsklima, på den andre siden øker det den aktive deltagelsen i samfunnet.

I arbeidet med å stimulere til mer lesing har bibliotekene en avgjørende rolle. Som aktive formidlere av litteratur i og utenfor bibliotekene har de en avgjørende betydning for i hvilken grad vi som samfunn når nye grupper av lesere. Om bibliotekene skal klare å fylle denne samfunnsoppgaven er de avhengige av en grunnbemanning som sikrer at de har tid og kapasitet til å dra på oppsøkende virksomhet, motta skoleklasser og andre grupper i biblioteket og planlegge nye formidlingstiltak. De er også avhengige av å ha et innkjøpsbudsjett som sikrer at tilfanget av medier i biblioteket sammenfaller med behovet.

Skolebibliotek

Det er svært store forskjeller i landets skolebibliotek. De beste bibliotekene er å finne som et hjerte i skolen, og bibliotekaren er aktivt involvert i alt arbeid på skolen. Et eksempel på dette er Spangereid skole der skolebiblioteket i 2014 ble nominert som årets bibliotek. Skolen selv rapporterer om at dette ikke bare har resultert i økt interesse i lesing blant skolens elever, men også bedre resultater på interne og eksterne leseprøver. På den andre siden er det skolebibliotek som i praksis er ubemannet og med svært små innkjøpsbudsjetter. Kravet til rapportering om eget skolebibliotek er

svakt og rapporteringen foregår på en måte som gjør at det er ingen som har en fullgod oversikt over tilstanden i norske skolebibliotek.

Ansvar for skolebibliotekene sorterer under Kunnskapsdepartementet. I forskrift til Opplæringsloven heter det at «Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgang til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek.» Denne formuleringen stiller hverken krav til kvaliteten på det aktuelle skolebiblioteket, noe som fører til store forskjeller.

Forskriften setter heller ingen krav til hvordan samarbeidet med andre bibliotek skal være. Det finnes flere gode eksempler på kombinasjonsbibliotek der biblioteket som er på skolens område fungerer både som skolebibliotek og som folkebibliotek. Dette er en modell som bør vurderes utviklet flere steder.

For å sørge for at alle skoleelever oppnår et like godt tilbud om skolebibliotek, mener forslagsstillerne at det bør utredes og foreslås en egen lov om skolebibliotek som stiller klare kvalitetskrav til den enkelte skole. Videre bør rapportering om skolebibliotek flyttes fra Nasjonalbiblioteket og innlemmes i grunnskolens informasjonssystem (GSI)

Nasjonale lisenser

Stadig mer innhold gjøres tilgjengelig digitalt, ofte bak betalingsmurer. Disse murene kan ikke bli murer mot demokratiet, derfor mener forslagsstillerne at det bør etableres et nasjonalt, digitalt medieinnkjøpsbudsjett for å tilgjengeliggjøre digitalt innhold til hele befolkningen gjennom bibliotekene. Bibliotek skal tilby informasjon på alle plattformer. Det er hensiktsmessig at det skjer gjennom nasjonale bevilgninger som omfatter alle bibliotekene (folke-, skole og fag- og forskningsbibliotek). Egne avtaler på vegne av grupper av bibliotek blir ofte dyrere, og krevende for enkelte bibliotek å administrere. Helsebiblioteket.no er et eksempel på et bibliotek som har utviklet en god modell for slike nasjonale lisenser, og kan brukes som mal for dette. Det kan sikre tilgang til digitale informasjonskilder, lisensbelagte databaser og tidsskrift, fagprosedyrer og retningslinjer i hele landet.

Forslag

Forslagsstillerne foreslår på denne bakgrunn et femårig nasjonalt bibliotekløft bestående av syv forslag:

- 1) Stortinget ber regjeringen utforme en nasjonal bibliotekstrategi som ser oppgavefordeling og samhandling på tvers av forvaltningsnivåer. Strategien bør tydeliggjøre Nasjonalbibliotekets nasjonale ansvarsområder og foreslå en styrking av det regionale leddet. Den bør også se på samarbeid mellom folkebibliotekene og skolebibliotekene, og legge til rette for videreutvikling av kombinasjonsbibliotek. Videre bør den se på hvordan nasjonale lesetiltak kan spille en rolle i samarbeid med bibliotekene.
- 2) Stortinget ber regjeringen komme tilbake med en øremerket opptrapping av bevilgningene til kommunenes bibliotekdrift over fem år før bevilgningene føres inn i rammeoverføringene til kommunene. Opptrappingen skal sikre at bibliotekene i større grad har økonomiske rammer å tilby det som kreves i folkebibliotekloven og at de kan ha høy aktivitet og oppdatere seg i møte med befolkningens behov.
- 3) Stortinget ber regjeringen komme tilbake med sak om etablering av et felles nasjonalt, digitalt mediebudsjett for kjøp av tilgang til digitale ressurser, som skal gjøres tilgjengelig på landets folkebibliotek, skolebibliotek og forsknings- og høgskolebibliotek.
- 4) Stortinget ber regjeringen øke tilskuddet til, og utarbeide en plan for kompetansehevingstiltak for bibliotekenes ansatte, slik at flere bibliotek enn i dag kan tilby aktiv formidling innen litteratur, musikk og film, samt bistå brukerne med kunnskapsinnhenting og søkestrategier i en stadig mer kompleks informasjonsjungel.
- 5) Stortinget ber regjeringen sikre en videreføring av en nasjonal satsing på etablering av nye biblioteklokaler, til tilpassing eller utvidelse av eksisterende biblioteklokaler og mobile bibliotektilbud, og fortsette å legge til rette for mer åpne biblioteker i hele landet. Dette skal bidra til at bibliotekene blir lettere

tilgjengelige med en beliggenhet der innbyggerne ferdes, gjerne i et flerbrukskonsept med andre kulturtilbud.

- 6) Stortinget ber regjeringen sikre at nærheten til nærmeste bibliotek ivaretas når kommuner slås sammen.
- 7) Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en egen sak om skolebibliotek, inkludert utredning av en mulig lov om skolebibliotek og med forslag om å pålegge kommunene en plan for skolebibliotek.

dato for framsettelse
forslagsstillernes underskrifter